

Використання інформаційних технологій у вивченні молодіжної політики релігійних організацій України

У статті на прикладі аналізу сайтів українських релігійних організацій розглядається методика вивчення текстових матеріалів, яка має назву контент-аналізу і є послідовністю різноманітних прийомів первинної статистичної обробки змісту письмових джерел за допомогою електронно-обчислювальної техніки.

Ключові слова: релігійні організації, молодіжна політика, математичний аналіз, статистичний метод, текстова інформація, інформаційні технології.

В статье рассматривается на примере анализа сайтов украинских религиозных организаций методика изучения текстовых материалов, которая носит название контент-анализа и представляет собой последовательность различных приемов первичной статистической обработки содержания письменных источников при помощи электронно-вычислительной техники.

Ключевые слова: религиозные организации, молодежная политика, математический анализ, статистический метод, текстовая информация, информационные технологии.

In the article is considered, on the example of sites Ukrainian religious organization, the methodology of studying of text materials, which is called convention-analysis and represents a sequence of the variant methods of the primary statistical processing of the content of the written sources with the aid of electronic computers.

Key words: religious organizations, youth policy, mathematical analysis, a statistical method, text information, information technology.

В умовах розбудови суверенної Української держави та постмодернізації українського суспільства відбувається зниження соціального контролю, послаблення традиційного для радянської системи впливу соціального середовища на світогляд і поведінку молоді. В Україні лише 2 % молоді перебуває в офіційно зареєстрованих молодіжних організаціях і понад 25 % – у неформальних угрупованнях [1, с. 52]. У цей же час підлітки та молодь намагаються виразити свою індивідуальність і практично готові до сприйняття будь-якої інформації, що здійснює значний і різноманітний вплив на їх свідомість та поведінку. До того ж надзвичайно інтенсивне зростання її кількості у всіх галузях суспільно-наукових знань, відоме в Україні та світі під назвою "інфор-

маційного вибуху", загострює всі існуючі протиріччя життя людей зі ще не сформованою життєвою позицією та породжує нові. Увесь обсяг інформації, більшість якої не має сутнісного значення, розпочинає значно перевищувати можливості людини у її якісного засвоєння та застосування. Завдяки цьому знання молодих людей на сучасному історичному етапі розвитку все більшою мірою стають дискретними і фрагментарними, мало придатними для використання у майбутньому житті та професійній діяльності [2, с. 111]. Окреслені умови дають можливості багатьом громадським об'єднанням та організаціям проводити свою роботу серед молодих людей і посилювати власний вплив на них. Серед найбільш активної групи громадських організацій, які ведуть на сьогоднішній день молодіжну політику, можна без сумніву назвати релігійні.

Наразі проблема функціонування церков та сект в Україні досить непогано і різнобічно вивчена фахівцями. Серед них найбільш помітне місце займають соціологи, дослідження яких дозволяють говорити про цілком сформовану "релігійну економіку" із сегментованим "ринком релігійних послуг" в нашій державі. Тут на перший план виходить здатність релігійних організацій відповідати вимогам часу, використовувати ефективні механізми залучення молоді до своїх лав, гнучко реагувати на зміни, що відбуваються в релігійній сфері суспільства і всієї країни в цілому [3]. Велику увагу ролі релігійних організацій в реалізації права на свободу совісті громадян України, в тому числі і молоді, приділяють юристи, які вивчають теоретичні і методологічні аспекти конституційно-правового регулювання відносин держави та об'єднань віруючих, його значення в забезпеченні свободи віросповідання [4]. Окрему групу дослідників державної політики щодо молоді складають політологи та управлінці, які акцентують увагу на ролі держави у регулюванні виховними процесами в країні загалом і поведінкою підростаючого покоління, формуванні його політичної свідомості [5]. Помітне місце у комплексному дослідженні особливостей комунікаційної функції різних релігій у країні займають філософи та релігієзнавці [6]. Серед істориків дослідження процесів впливу релігійних організацій на соціально-політичний стан суспільства через молоді не є популярним. Вони зосереджують увагу головним чином на державній молодіжній політиці [7]. Таким чином, в історичній науці залишається недослідженою проблематика зародження та проведення молодіжної політики релігійними організаціями в Україні, її специфіки, методів та принципів. Особливо цікавими при цьому виглядають сайти різних конфесій, які діють у країні, та ще й в умовах зародження і

розвитку інформаційного суспільства, що логічно не може не впливати на модернізацію традиційно консервативного релігійного середовища.

Тексти, які розміщують релігійні організації на своїх сайтах, можуть створювати величезний масив даних для наукового дослідження. Звичайно, їх інформація, із котрою щодня знайомляться пересічні молоді люди і професійні експерти, дуже відрізняється за тематикою, достовірністю та повнотою. Тому важливим завданням дослідника, котрий розпочинає роботу над конкретною темою, є підбір текстів, на котрі можна надійно опиратися. Вони є відправною точкою дослідження, незалежно від того, займають кілька рядків чи величезний обсяг. Тому застосування спеціальних прийомів вивчення змісту текстової інформації, зручної для технічної обробки, котра дозволяє не лише об'єднувати деякі свідчення, але і багатократно розширювати на їх основі уявлення про предмет наукового дослідження, залишається важливим завданням фахівців.

Текстова інформація, котру дослідник використовує для вирішення поставлених у проекті завдань, частіше відрізняється за формою і змістом. Однак на початкових етапах навчання процедур обробки всі ці моменти несуттєві. Важливим стає визначення предмета і напрямку наукового аналізу. У найзагальнішому вигляді вони залежать від того, що пропонується досліджувати – динаміку релігійних подій чи роль церковних лідерів. Усі ці моменти можуть бути відображені у рамках комплексного дослідження, однак прийоми обробки інформації будуть відрізнятися залежно від предмета, до якого вона відноситься.

Підходячи до опису сучасних методик аналізу текстової інформації в процесі історичного дослідження, необхідно зазначити, що на нинішньому етапі все більше і більше виникає потреба у застосуванні міждисциплінарних методів наукового дослідження, які є надбанням математиків, соціологів, політологів, психологів та фахівців інших наук. Для істориків, які на сьогоднішній день мають враховувати сучасні реалії розвитку суспільства, зокрема існування та розвиток інформаційних технологій, що дають можливість досить швидко систематизувати величезний масив інформації, не виходячи із власного кабінету, такі методи дослідження є нагальними. Необхідно зазначити, що досі міждисциплінарні методики використовуються переважно зарубіжними спеціалістами, а вітчизняний досвід у цьому плані досить обмежений [8], хоча математичний та статистичний методи завше використовувалися в історичному дослідженні [9].

У цьому зв'язку достатньо виділити кілька порівняно простих методик, які відзначаються досить високою результативністю, а саме: контент-аналіз та івент-аналіз. Вони склалися за рубежом і були

апробовані у різні періоди розвитку прикладних політичних досліджень, пережили підйом і спад наукового інтересу до них, неодноразово модифікувалися у конкретних проектах. Але саме вони на сьогоднішній день стають, на думку автора, важливими засобами прикладного аналізу у сфері політичних ситуацій та процесів чи їх релігійної специфіки.

Методика контент-аналізу є однією із найбільш розповсюджених наукових інструментів прикладного вивчення текстової інформації. Суть її полягає у систематичному виділенні та фіксації певних одиниць змісту тексту, квантифікації отриманих результатів та подальшій інтерпретації даних з метою оцінки і прогнозування подій. Методика була введена у науковий обіг в кінці 30-х рр. минулого століття у США і тривалий час використовувалася головним чином для вивчення змісту рекламних і пропагандистських публікацій у засобах масової інформації.

У сфері політичних досліджень контент-аналіз був вперше застосований американським вченим Г. Лассуелом і його співробітниками для вивчення пропагандистських матеріалів періоду Другої світової війни. Основною перевагою контент-аналізу прийнято вважати те, що його технологія не спотворює результатів обробки інформації за рахунок взаємодії із суспільним та суб'єктивним фоном дослідження.

Дослідження із застосуванням контент-аналізу особливо активізувалися у 60-ті рр. минулого століття і стали яскравим проявом розвитку міждисциплінарних підходів до вивчення політичного життя. Одночасно велика кількість робіт, виконаних на цій основі, дозволила суттєво підвищити його популярність, надійність та ефективність, а також зумовила появу різноманітних варіантів дослідницьких процедур. Потім відбувся бурхливий розвиток ускладнених у методичному відношенні пошукових систем, орієнтованих на застосування електронно-обчислювальної техніки і, відповідно, на предметне підключення комп'ютерних технологій для аналізу текстових масивів у сфері політики.

Сьогодні контент-аналіз широко застосовується за рубежом в аналітичних дослідженнях, які проводяться в інтересах бізнесу, політичної аналітики і практики, в тому числі силових структур. Як сучасний приклад технологічного застосування контент-аналізу можна навести систему Oasis, яка створена для пошуку оперативної інформації на 35 мовах народів світу серед великого масиву друкованих та електронних видань, радіо- і телепередач, навіть аудіоінформації. Друга комп'ютерна система під назвою Fluent дозволяє здійснити пошук у практично необмеженій кількості потоків текстової інформації за ключовими словами, введеними англійською мовою і автоматично

перекладеними машиною на інші мови. Ще одна програма, *Tekst Date Mining*, дозволяє автоматично створювати пошукові об'єкти для текстових документів, а також отримати дані за частотою використання тих чи інших слів у самому документі. Всі ці технології найбільше використовуються відповідними державними структурами США для дослідження процесів, що викликають інтерес у політичних лідерів та державних чиновників. Але вони поступово розповсюджуються і в інших країнах для цілеспрямованого аналізу змісту конкретних документів, важливих виступів політичних діячів та окремих тематичних нарисів.

Сьогодні контент-аналіз сформувався як міждисциплінарна методика, яка існує у кількох десятках варіантів залежно від характеру науки, в якій він використовується. Вона частіше застосовується щодо широкого за об'ємом і не систематизованого текстового матеріалу, коли його безпосереднє використання ускладнене. Ця методика може бути корисною, коли категоріям, важливим для мети дослідження, характерна певна частота повторення у документах, які вивчаються, а також тоді, коли велике значення для наукової проблеми має сама мова джерела інформації, її специфічні характеристики.

За умови різноманітності підходів до класифікації інваріантів контент-аналізу виділимо спочатку два із них: кількісний та якісний, приділивши більшу увагу першому.

Кількісний контент-аналіз обов'язково вміщує стандартизовану процедуру підрахунку виділених категорій. Для формулювання результатів важливе значення мають кількісні величини, котрі дають характеристику тій чи іншій категорії. Наприклад, якщо дослідник намагається отримати уявлення про те, наскільки велика значущість поняття "молодь" чи "молода людина", "діти", "учні" для релігійних організацій, та згідний із припущенням, що вони приблизно визначаються частотою використання цього поняття в офіційних сайтах провідних українських конфесій, то тоді, після відповідних запитів, він отримає певну кількість показників. Приміром, слово "молодь" зустрічається за останні два роки на сайті Української греко-католицької церкви у 128 статтях [10], Української православної церкви Московського патріархату – у 90 [11], а Київського патріархату – у 50 [12]. Виявлена статистика досить несподівана, якщо враховувати, що УПЦ МП є найбільш чисельною релігійною організацією в Україні.

Завдання можна ускладнити, встановивши як попередню умову виділення кількох змістовних одиниць відповідних текстів, а потім підрахувавши відносну значущість виразу, який нас цікавить, у порівнянні з іншими. Важливо, що в обох випадках основна частина

підрахунків може бути виконана із застосуванням простих комп'ютерних технологій за умови, що історичні, релігійні чи теологічні джерела введені у базу даних. Наприклад, якщо указати поняття "зародження", "молодіжний", "післявоєнний" і "розвиток", то разом у статті вони зустрічаються 1 раз і лише на сайті УГКЦ. В одній із статей, які торкаються історії молодіжної політики цієї церкви, говориться, що "молодіжний апостолят УГКЦ зародився ще в 1930-х роках, тоді коли на Сході України лютував голод і українська національна ідея розвивалася поза Церквою та Богом. Тоді ж з ініціативи Митрополита Андрея Шептицького у 1933 р. відбувся з'їзд організації "Українська молодь – Христові" (УМХ) у Львові. Потім була ціла низка таких з'їздів, зустрічей юнацтва; така праця Церкви дала свої наслідки, адже покоління, яке виховав Митрополит Андрей було міцним фундаментом під час страшних буревіїв у війну та післявоєнний період, який супроводжувався знищенням УГКЦ, розвалом національної ідеї комуністичною системою" [13]. Отже, проблематика зародження і розвитку молодіжної політики знаходиться у полі зору УГКЦ і є важливою частиною історії цієї церкви. На сайтах Київського та Московського патріархатів потрібних нам понять у зазначеній нами змістовій конструкції комп'ютер не виявив, що дає привід задуматися над питанням усвідомлення релігійними діячами тривалості роботи із молоддю.

Якісний контент-аналіз націлений на поглиблене вивчення змісту текстового матеріалу, у тому числі з точки зору контексту, в котрому представлені виділені категорії. Заключні висновки формулюються тут із врахуванням взаємозв'язків елементів змісту та їх відносної значущості (рангів) у структурі тексту. Так, для того щоб порівняти ставлення молоді різних регіонів України до проблеми функціонування церкви на її території, дослідник повинен намагатися не просто виділити відповідні поняття, а й звернути увагу на кількість переглядів тієї чи іншої статті. Це дає підстави визначити, чи є його проблематика головною у системі задекларованих позицій і т. д. Приміром, можна взяти до уваги кількість переглядів окремих статей на сайтах найбільш популярних в Україні конфесій. Цікавим і дивним водночас стає той факт, що жодна із окреслених церков не веде реєстрації переглядів та відгуків на їх статті [14]. Так, залежно від завдань дослідження якісний контент-аналіз може бути доповнений деякими елементами кількісного контент-аналізу.

До всіх контент-аналітичних методик висувається низка загальних методичних вимог: обґрунтованості, надійності, об'єктивності та системності. Так, обґрунтованість забезпечується шляхом відповідності виділених категорій історичному часу їх застосування в житті пере-

січних громадян та представників влади. Надійність досягається застосуванням під час дослідження одних і тих же критеріїв вихідних та проміжних даних. Об'єктивність визначається відповідністю вибору категорій та одиниць аналізу усебічному дослідженню суспільної ситуації. І, нарешті, системність дає широке коло матеріалів, які використовуються під час дослідження.

Вказаних вимог потрібно не лише ретельно дотримуватися під час дослідження, але й аргументовано підтверджувати, пояснювати у текстах історичних чи джерелознавчих досліджень. Без сумлінного виконання цих умов результати проведеного дослідження на основі методики контент-аналізу будуть некоректними і втратять свою пізнавальну цінність.

Дуже зручно проводити дослідження релігійної ситуації в різних регіонах України, але тоді до уваги потрібно брати матеріали місцевих єпархій. Приміром, візьмемо проблематику проведення молодіжної політики різних конфесій на Закарпатті. Пошукувач нам видає 201 тис. статей, де на першому місці розташований сайт Християнського молодіжного центру християн-євангелістів Закарпаття [15], що вказує на його найбільшу популярність у регіоні.

Варто зазначити, що при всій досконалості сучасних інформаційних технологій дослідник не може розраховувати тільки на готове програмне забезпечення своїх проєктів, оскільки більшість письмових джерел корисні для історичного дослідження лише сучасності. Для вивчення соціально-політичних, релігійних процесів давно минулих днів, для з'ясування історичних тенденцій, які тих чи інших причин були загальмовані, зупинені або втрачені в історії церкви, та з огляду на те, що великий масив архівних джерел залишається поза межами сучасного інформаційного простору України, будучи не введеним до наукового обігу, знаходиться в архівних фондах і запасниках, для проведення ефективного історичного дослідження варто якусь частину роботи виконати "у ручному режимі".

Важливим етапом використання методики контент-аналізу є декомпозиція тексту: виділення із змісту множини пошукових елементів, наступне упорядкування котрої залежить від типу і варіанту методики. Вибравши пошукову одиницю і її ознаки, дослідник повинен визначити також одиницю рахунку, котру буде використовувати для кількісного аналізу матеріалу. Найбільш розповсюдженим способом вимірювання характеристик змісту є підрахунок періодичності застосування слів, через які фіксується кожна поява будь-якої ознаки їх характеристики. Прикладом цього може бути проблема функціонування державної мови і питання її використання церковними організаціями у процесі власної життєдіяльності. Для цього орієнтуємося на поняття

"державна", "мова", "вимога", "часу". На сайті лише УПЦ МП знаходимо статтю, яка висвітлює зазначену проблему. Зокрема, це веб-конференція ректора Ужгородської української богословської академії ім. Кирила та Мефодія протоієрея Віктора Бедя, який сказав, що "стосовно викладання українською мовою в духовних школах Української Православної Церкви, то цей процес уже розпочався і втілюється в життя. Викладання українською мовою проводиться у Волинській духовній семінарії та в нашій Академії. Наскільки мені відомо, ряд інших духовних шкіл також поступово переводять частину предметів на викладання державною мовою. І це зрозуміло, це вимога часу, а окрім того, слід пам'ятати, що недотримання мовного питання (володіння державною мовою) не дасть вирішити проблему про визнання дипломів духовних шкіл на рівні із дипломами державного зразка. Тож ряд духовних шкіл розпочали вводити до навчальних планів такі дисципліни, як українська мова та ділова українська мова" [16]. Звичайно, відсутність заданого формату понять на сайтах інших конфесій можна пояснити об'єктивними обставинами, і вони, напевно, будуть переконливими, але привід задумуватися про те, що їх молодіжна політика мало враховує актуальні проблеми світського культурного розвитку молодих людей та політичних умов їх життя протягом останніх років, є.

Таким чином, інформаційні технології взагалі та методика контент-аналізу зокрема дозволяють розширити уявлення про реальні релігійні процеси у країні, в її різних регіонах, звільнитися від емоційних нашарувань, які більше підходять для використання у публіцистичних програмах і зовсім не підходять для академічної науки. Свою посильну роль вони можуть відіграти в історичному дослідженні стосовно тонких нюансів, які відображають релігійну ситуацію, політичне становище, культурне середовище, психологічні стани молоді України. Щоправда, вибір варіантів контент-аналізу залежить від характеру конкретного проекту та кваліфікації дослідника.

Література

1. Череповська Н. Роль медіа-культури у формуванні молодіжних субкультур / Н. Череповська // Соціальний педагог. – 2008. – № 11. – С. 51–63.
2. Пиголенко І. Інтернет-залежність, як соціальна проблема інформаційного суспільства / І. Пиголенко // Соціальна робота і сучасність: теорія і практика : тези доповідей учасників III Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : ІВЦ "Видавництво "Політехніка", 2004. – С. 111–112.
3. Миронович Д. Головні тенденції та специфіка розвитку новітніх релігійних організацій в Україні : дис. на здоб. наук. ступ. канд. соціол. наук / Д. Миронович. – К. : Інститут соціології НАН України, 2009.

4. Сергієнко Г. Роль конституційно-правового регулювання відносин держави і релігійних організацій у гарантуванні свободи віросповідання в Україні / Г. Сергієнко. – Х. : Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 2004.

5. Кривачук Л. Реалізація державної молодіжної політики з питань неповнолітніх в Україні (державно-управлінський аспект) : дис. на здоб. наук. ступ. канд. наук з держ. упр. / Л. Кривачук. – Л. : Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, 2004.

6. Петрушевич М. Особливості вияву комунікаційної функції релігії у християнських конфесіях : дис. на здоб. наук. ступ. канд. філос. наук / М. Петрушевич. – К. : Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України, 2007.

7. Бородін Є. Державна молодіжна політика в незалежній Україні: формування та розвиток національної моделі (1991–2006 рр.) / Є. Бородін // Грані. – 2006. – № 6. – С. 53–57.

8. Суспільство: історія, методологія дослідження, практика : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 18 червня 2004 р. – Тернопіль, 2004. – 192 с.

9. Количественные и машинные методы обработки исторической информации. – М., 1969. – 17 с. ; Математические методы в исторических исследованиях. – М. : Наука, 1972. – 234 с. ; Математические методы в исследованиях по социально-экономической истории. – М. : Наука, 1975. – 318 с. ; Математические методы в историко-экономических и историко-культурных исследованиях. – М. : Наука, 1977. – 383 с. ; Бородкин Л. И. Многомерный статистический анализ в исторических исследованиях / Л. И. Бородкин. – М. : ИМУ, 1986. – 188 с.

10. http://www.ugcc.org.ua/9.0.html?&no_cache=1

11. <http://orthodox.org.ua/search/nodepage=4>

12. <http://www.cerkva.info/>

13. <http://www.ugcc.org.ua/...b6f9423e0b3aa79bc0b83&type=98>

14. <http://orthodox.org.ua/search/node/molod>

15. <http://www.vubir.org.ua>

16. <http://orthodox.org.ua/node/2550>